

Komunistički anarhizam

Johann Most

1889.

U svakom džepu jedna bomba, napunjena dinamitom, smrtonosni bodež u jednoj, baklja palikuće u drugoj ruci — tako protivnik anarhizma u pravilu zamišlja anarhista. On u nekome takvome sagledava čovjeka koji — napola luđak, napola zločinac — nema na umu ništa drugo nego ubojstvo svakoga tko ne dijeli njegovo mišljenje, i čiji je cilj sveopća zbrka, kaos.

Takva predodžba zapravo i ne čudi jer iz godine u godinu listovi svih neanarhističkih partija tim atributima opisuju anarhiste. Čak se i u određenim radničkim organizacijama stvar prikazuje tako kao da anarhist nije ništa drugo nego čovjek nasilja lišen svake plemenite težnje, a najapsurdniji podaci o ciljevima anarhista nalaze se upravo u tim listovima.

Ne obazirući se ni najmanje na strah pred dinamitom i revolucijom koji je doveo do glasnog zapomaganja i povika protiv ubilačke, nasilne taktike anarhista, s obzirom na anarhistička načela u tim se novinama upravo svjesno i namjerno laže. Jer što je drugo nego laž kad se tvrdi da je suvremeni kapitalizam identičan s anarhizmom ili kad se pak anarhiste pokušava ocrniti kao one koji teže povratku na malograđanštinu?

Prije svega, kada je riječ o nasilju o kojem se tvrdi da je u korijenu težnje anarhista, ne može se i ne treba poreći da većina anarhista baštini uvjerenje da se današnje društvo ne može srušiti miroljubivim putem; sam taj njihov stav, kao što ćemo kasnije vidjeti, po sebi i za sebe nema s anarhizmom ništa više veze nego bilo koja taktika s bilo kojim načelom. Anarhizam je ponajprije sadržaj određenog svjetonazora, jedne specifične filozofije društva, jer onaj tko svijet i ljudski život promatra u njihovoj cjelovitoj dubini i dosadašnjem razvoju te s obzirom na poželjna uobličjenja ljudskoga društva povlači dosljedne zaključke, taj također ne može pogriješiti i ishodište svojih zaključaka pronaći ni u čemu drugome doli u anarhiji, jer bi svaki drugi pojam bio samo polovičan i skrpan.

Anarhija znači bezvlašće, pa je stoga u anarhizmu sadržana težnja da se uspostavi socijalno stanje u kojem se više ne događa nikakvo vladanje jednog čovjeka nad drugim, tako da više nema govora niti o nekakvoj državi, nekakvoj vladi, o zakonima ili drugim sredstvima prinude i na snazi je zbiljska sloboda za svakoga.

Sada se prije svega postavlja pitanje: je li takav odnos poželjan? Koji bi to čovjek koji današnje stanje ne smatra odličnim — što se više ili manje može očekivati od pripadnika vladajućih klasa — mogao uistinu tvrditi da ne čezne za slobodom? Tko bi to, tko se ne izjašnjava kao ropska duša, mogao uistinu bilo koju vrstu vlasti označiti kao vrijednu težnje? Pa dobro! Sve političke bitke koje su se odigravale tijekom povijesti bile su klasne bitke. Jedni su nastojali održati svoju vlast (*arhiju*, nadređenost) nad podjarmljenim i izrabljivanim bližnjima, a drugi su se trudili da unište svaki takav sustav tiranije. No, bez obzira jesu li se ovi potonji zvali anarhisti ili nisu, oni su to ipak bili; jer protivnici vlasti ne mogu, ako djeluju bez primisli, htjeti ništa drago negoli bezvlašće (*anarhiju*). Već i okolnost da je suvremena borba naroda za oslobođenje kudikamo silnija i jasnija nego što su bile sve ranije takve borbe, da su danas postavljeni potpuno drugačiji preduvjeti za postignuće toga cilja nego u ranijim vremenima i da smo, prema tome, trenutno mnogo bliže anarhiji nego što se to prije moglo i slutiti, dokazuje jasno poput dana da se u tom pogledu zbio napredan razvoj onih ljudskih težnji koje očito nose u sebi poriv da sve neslobodno, vladarsko (arhističko) spere s lica zemlje i prokrči put neograničenoj slobodi i bezvlašću (anarhiji). Što je dakle anarhija? Možda jedna proizvoljno izmišljena ideja, neka vrst utopije? Nipošto! Mi, štoviše, u anarhiji imamo posla s privremeno doglednim idealom svih humanitarnih stremljenja, s logički i dosljedno mišljenim ciljem kulturnoga razvoja.

Ako je pak jedan međuljudski odnos poželjan i istovremeno logički izvediv iz ponašanja ljudi u prošlosti i sadašnjosti, tada zapravo pitanje o mogućnosti takvoga stanja — pitanje što ga dakako malobrojni oštroumni mislioci dosta često postavljaju ima malenu važnost.

Iz dosad rečenog već se daje nazrijeti da anarhisti nisu ni *reakcionari*, kako zlobnici tvrde, a i ne marširaju u pozadini boraca za slobodu, nego tvore upravo njihovu avangardu, njihovu pret-hodnicu. Utoliko gluplje zvuči vječito ponavljana tvrdnja da su socijalizam i anarhizam nespojive suprotnosti. Pod socijalizmom u širem smislu podrazumijevaju se sva ona učenja i nastojanja koja se bave ljudskim društvom; u užem smislu riječ je o socijalizmu kao sustavu podruštvljavanja ljudi. O ljudskom društvu razmišljaju danas mnogi ljudi, i općenito se radi na *poboljšanju* društva. Postoje kraljevski, aristokratski, kršćanski i uopće svi zamislivi *socijalisti*. *Stari vazal* kipio je u svakoj prilici od socijalnih *reformskih nastojanja*. Bismarck je sebe nerijetko nazivao socijalistom, a pop Stöcker također je iznio razne recepte za rješavanje socijalnog pitanja. To je zapravo postalo vrlo mješovito društvo. Zbog toga je većina ozbiljnijih socijalista odavno osjetila potrebu da si pripiše jednu oznaku koja, s obzirom na osnovu budućeg društva kojem su težili, ne dopušta nikakva kriva tumačenja. Oni sebe nazivaju, kao što je poznato, komunistima i time nagovještaju da je cilj njihove težnje zajednica dobara, zajednički posjed zemljišta sa svime što je oko njega i na njemu. Pri tom njihovu zahtjevu, ne vode ih pobožni porivi ili proizvoljno izmišljeni spekulativni planovi, nego spoznaja suvremenih privrednih odnosa čije posljedice formalno izazivaju *društveno preoblikovanje u pravcu komunizma*.

Trenutno vladajuća klasa, buržoazija, samovoljno organizira čitavu proizvodnju dobara i promet. Pojedini kapitalisti potiskuju samostalne zanatlije, a njih opet usisavaju dionička društva. U daljnjem slijedu nastaju monopoli, trustovi, pulovi i ostalo, a već se govori i o privrednom uopćavanju ne samo pojedinih privrednih grana nego i čitavih grupa privrednih poduzeća. U korak s tim razvojem stvari, koji po sebi ipak ima za svrhu da se svi upotrebnici predmeti proizvo-de u golemom izobilju pri sve neznatnijem naprežanju ljudskih radnih snaga, ide osiromašenje narodnih masa. Takvo stanje koje bi — ako bi još dugo trajalo — dovelo do tjelesne i moralne propasti ljudskoga roda usred svijeta bogatstva, dakle do čistog ludila, izaziva, kako je rečeno, spontano i potpuno preoblikovanje društva te osnutak novoga socijalnog sustava. A budući da je povratak na malograđanštinu uistinu nemoguć jer su prednosti goleme proizvodnje i djelovanje organiziranog rada svakome i previše uočljivi, a da bi i na trenutak bili neshvaćeni ili podcijenjeni, očito ne preostaje ništa drugo nego da se sve ono što je nužno za proizvodnju dobara i za zadovoljenje ljudskih potreba učini zajedničkim dobrom svih, te da se — drugim riječima — proglasi komunizam.

Svi oni koji su nezadovoljni postojećim i koji teže za stanjem u kojemu bi svi mogli biti jednaki i slobodni te stoga i sretni, slažu se kako bi tu upravo anarhisti, dakle oni koji su dosad u svim bor-bama za slobodu bili u prvim borbenim redovima, mogli odigrati presudnu ulogu. Samo zlobnici i bezumnici mogu ih uvjeravati u suprotno. Anarhisti jesu socijalisti time što teže poboljšanju društva; oni jesu komunisti time što su uvjereni da se takvo preoblikovanje može postići samo uspostavljanjem opće zajednice dobara.

Ali zašto se oni ne zadovoljavaju time da se zovu socijalistima ili komunistima? Zato jer ne žele da ih se brka s onima koji zloupotrebljavaju te pojmove te zato što smatraju da bi i sustav komunizma bio nesavršen kada ne bi bio nošen duhom anarhije. Oni utoliko manje mogu odus-tati od promicanja svojih ideala, kad začudo postoje brojni (zbiljski ili tobožnji) komunisti koji se ne stide zamišljati buduće društvo kao *narodnu državu* ili *državu* budućnosti, a za komunističko društvo — kao da time svakom zbiljskom prijatelju slobode žele staviti strašne okove —

propovijedaju vladanje bez premca, čisti mandarinizam, stotine tisuća zakona i naredbi, ukratko, skrbništvo cijelomu svijetu sjedne strane, a opću ništavnost s druge.

O tome dosljedni socijalisti i komunisti ne žele ni čuti. Oni upozoravaju na to da država nikada nije bila ništa drugo, niti jest, nego jedna kaznena i podjarmivačka institucija kojom se vladajuća klasa oduvijek služila za zaštitu svojih povlastica i držanje narodne mase u ropstvu, u što se može uvjeriti svatko tko samo nekoliko trenutaka razmišlja o pojedinim svrhama države. Pa kakav bi to smisao trebao imati jedan takav instrument tiranije u jednom slobodnom društvu? Koje bi povlastice još trebalo štititi i radi čega bi u takvu slobodnom društvu trebalo podjarmljivati bilo koje krugove naroda? Uspostavljanje komunizma ipak je zamislivo samo ako se ukine današnje ropstvo. Treba li tu možda uvesti neko novo ropstvo? Ako ne, tada ni vlast nema nikakva smisla, jer je vlast koja ni nad kim ne vlada, odnosno nikoga ne porobljava, nož bez oštrice kojemu nedostaje držak.

Ako je pak svaka vlast u komunizmu odsutna i postoji li ondje potpuna sloboda i jednakost, tada vlada anarhija.

Ali s državom i vladom padaju i zakoni. Zakoni u komunističkom društvu, kao što bi netko mogao pretpostaviti, sadržavat će samo opća načela humanosti i reda koja će svatko slijediti. U tom slučaju u poslušio bi se čovjek krivim izrazom za načela jednog umnog i plemenitog djelovanja koja se uopće ne mogu paragrafirati. Čim se, naime, pod zakonima podrazumijeva bilo što prinudno, moguće je zamisliti i istovjetne aparate prinude, pa se pred našim očima pojavljuju policajci, suci, tamničari, krvnici — ukratko, stari redarstvenici u novoj uniformi. Tko bi imao volje težiti nečemu takvom?

Ako anarhisti državu kao takvu — dakle ne tek ovu ili onu državu — u kontekstu komunističkog društva isključuju iz prostora mogućnosti i nužnosti, pred njihovim očima nije samo uvjerenje da će s otklanjanjem uzroka poroka i zločina, kakvi su dani u današnjem društvenom poretku, nestati također i posljedice zbog kojih se državni aparat do sada i održavao u kretanju, nego je tu i uvjerenje da će u razdoblju komunizma svim ljudima biti ponuđeno dovoljno vremena i prilika da se temeljito obrazuju i oplemene, pa će svatko u ponašanju biti vođen zdravim razumom, a ne krutim slovom propisa i nalogima vlasti.

Što se pak tiče privrednih djelatnosti komunista u jednom slobodnom društvu, oni za to ne trebaju niti bilo kakvu vladu, niti bi se na taj način mogli pobrinuti za ono što je u tom pogledu potrebno. Opće će potrebe koje sebi pribavljaju važnost, korisnost, nužnost, iskustvo i tome slično biti mnogo snažnija pobuda da se svagda potraži i pronade onaj ispravni i potrebama primjeren način djelovanja, od bilo kakva prinudnog zakona. Oni koji se nalaze usred privrednog života bolje će razumjeti što se i kako mora raditi, nego birokracija koja lebdi nad čitavim društvenim pogonom.

A ako se pak zamišlja da u razdoblju komunizma treba ljude bilo kojom vrstom prinudnog sustava prisiliti da čine ono ispravno i izbjegavaju loše, te ako se misli da o narodnim masama za sva vremena majčinski treba brinuti odabrani čopor prepredenjaka kako se sve ne bi raspojasalo, tada je svakako — da, tada je uistinu bolje zamisliti se nad čovječanstvom i izbiti iz glave sav i svaki komunizam.

Ali stvar uopće tako ne stoji. Do takvih se zaključaka općenito dolazi samo kada se današnje ljude poistovjećuje s onima u budućnosti, što je ipak priglupo. Ne treba čak ni govoriti o kasnijim generacijama. Čak i oni ljudi koji su odrasli na tlu današnjega društva bit će nakon izvršenog preoblikovanja socijalnih odnosa kao preobraženi. Izvanredni događaji oduvijek su uzrokovali promjene kod ljudi koji su u njima aktivno ili pasivno sudjelovali. Skinite ljudima jaram ropstva,

premjestite ih u prostor slobode i neće im dugo trebati da se nauče bratski ponašati. Čovjek je po sebi i za sebe sasvim dobrodušno biće, a samo je kao vlasnički egoist — kao član jednoga društva u kojemu se svatko zauzima za sebe, a nitko za sve — mogao postati onime što danas jest. Uz instituciju privatnog vlasništva vezana su sva ona loša svojstva čovjeka koja ga danas nagrđuju. Zavist, zloba, lakomost, vlastohleplje i ostalo nemaju pri komunističkim odnosima nikakav smisao dok su, s druge strane, bratstvo, osjećaj solidarnosti i natjecanje u interesu općega dobra. Stoga život u komunističkom društvu može biti i bit će potpuno neprinudan, a ipak skladan, a takvo se stanje ne uklapa u okvir države, nego samo onaj anarhije.

Cjelokupno državištvo kakvo se još njeguje u nekim krugovima komunističkih partija može se općenito svesti na misaonu lijenost, odražavanje naslijeđa i predrasuda. Dijelom proizašao iz redova građanske demokracije, ponetko još uvijek sa sobom uokolo nosi ljuske jajeta svoga porijekla i prijanja uz starinske političke oblike. Ali vrijeme je da se ljuske zgule. Mnogi su se u tom pogledu već toliko emancipirali da protiv biti anarhizma imaju malo što prigovoriti, samo taj pojam još ne žele progutati. To je puki strah od sablasti!

Naposljetku, ni s obzirom na taktiku anarhista nasuprot drugim komunistima ne postoji nikakav pravi razlog za zgražanje. Tko god negira današnje društvo i teži osnutku socijalnog odnosa zasnovanog na zajednici dobara, u dnu je svoga srca revolucionar. Razlika između anarhista i njihovih ponešto zaostalih suboraca u tom je smislu poglavito u tome što potonji tjeraju takozvanu politiku oportuniteta, dok anarhisti preziru takvo licemjerje. Onoliko malo koliko anarhisti taj svoje stvarna stremljenja, toliko malo kriju oni i sredstva koja smatraju nužnima za njihovo provođenje. Oni nisu nikakvi krvoloci koji običavaju izgovarati riječ revolucija iz užitka u ubijanju i paležu, nego promiču revolucionarnu propagandu jer znaju da još nijedna povlaštena klasa nije srušena miroljubivim putem i jer su čvrsto uvjereni da se buržoaziju jednako tako može pomesti samo silom. Njeno ponašanje prema svakoj težnji proletarijata to dovoljno dokazuje.

A buržoaziju se nipošto ne može prevariti. Kakve tu koristi ima od igre skrivača? Protivnika se time ne čini ništa slabijim, a radnike se demoralizira time što im se bude lažne nade različitim miroljubivim i zakonitim agitacijama za kojima nužno slijedi jedno razočaranje za drugim. Anarhisti stoga smatraju apsolutno nužnim vazda i stalno podsjećati proletarijat da će morati proći kroz divovsku bitku prije nego što uopće bude u mogućnosti pomisliti na ostvarivanje svojih težnji. Oni potiču na pripremu socijalne revolucije svim sredstvima — riječju, spisima ili djelom — koja se u pojedinom trenutku čine najsvrsishodnijima i pokušavaju ubrzati revolucionarni razvoj. Tko ih, ako časno razmišlja o stvari naroda, može u tome kuditi?

Što god se još danas moglo reći, jedno ipak zasigurno stoji: spas čovječanstva, što ga budućnost hoće i mora donijeti, leži u komunizmu.

Taj sustav logičnim načinom isključuje svaki gospodsko-ropski odnos i stoga znači anarhiju. Put k tome cilju vodi kroz socijalnu revoluciju.

Da nas kapitalisti, policajci, tisak i popovi s propovjedaonica, podlaci i licemjeri mrze od sveg srca, cijelom dušom, cijelom naravi i svim svojim snagama — to možemo smatrati posve samorazumljivim; a budući da se mi s tim socijalnim, političkim i *nebesničkim* ološem ionako prepiremo čitavo vrijeme, ne treba ovdje vitlati nekim posebnim bičem. Čini nam se međutim neprirodnim da i unutar radničkog pokreta na svakom koraku nailazimo na neprijateljstva koja su često gonjena nevjerojatnom zlobom, katkada zatucanim fanatizmom i u pravilu više nego sažaljenja vrijednim, upravo okorjelim bezumljem. A budući da je borba koja se s te strane vodi protiv anarhista neprirodna, pri tome nužno na vidjelo izlaze i poneka proturječja, stvarajući okolnosti

u kojima bi oni malobrojni među slušateljima obuzeti pristranošću mogli usprkos čitavoj anti-anarhističkoj sofistikeriji pasti u sumnju i stoga u većoj ili manjoj mjeri osjetiti simpatije prema anarhistima.

Kad god smo se riječju i spisima upuštali u anarhizam moderne ili točnije komunističke vrste, dovikivalo nam se da to nije anarhizam *nego* socijalizam. Pokažemo li, kao što smo to u svakoj prilici i činili, da to nije ništa drugo doli čisti magareći most za sofiste — jer dakako da anarhizam nije ništa drugo nego sadržaj jednog vlasti lišena socijalnog stanja kakvo pak svakom zbiljskom socijalistu koji teži slobodi i jednakosti, mora biti pred očima — onda suprotna strana ovaj naš argument jednostavno odbacuje i postavlja tvrdnju da su anarhizam i socijalizam dvije nepomirljive i izričite suprotnosti, te da se stoga svaki socijalist mora najoštrije boriti protiv anarhista. Ima li u tome makar i zrnca logike?

S druge nas se strane danas kleveće da su naša nastojanja posve reakcionarne prirode jer mi jurimo za utvarom građanskoga individualizma, dok će nam se sutra predbacivati da smo u svojim nastojanjima išli *predaleko*, a prijelazni se stupnjevi u društvenom razvoju ne daju izbjeći i tako dalje. Kako bismo mi to trebali izvesti majstoriju da, s jedne strane, punim jedrima plovimo prema pretpotopnoj malograđanštini (dakako teoretski, jer je zapravo takvo što posve isključeno), a s druge istovremeno jurimo za dalekim idealima budućnosti koje jedan manje razvijeni socijalist smatra, iako poželjnima. ipak prije svega neostvarivima — uistinu bismo žarko željeli da nam jednom bilo *koji znanstveni* grof Oerindur objasni taj rascjep.

Činjenično stvari stoje ovako: mi ne tjeramo nikakvu malograđanštinu, a to naši polubrat-ski protivnici vrlo dobro znaju. Oni samo nastoje svoje pristaše lažima uvjeriti u suprotno, a to nipošto nije pošteno sredstvo borbe. Predbacimo li im *to* njihovo — blago rečeno — jezuitstvo, oni se pakosno smiju i prstom upiru na *Benjamina Tuckera*. Oni to čine premda znaju da je taj čovjek u potpunosti izvan modernoga proletarijata, da on nije ništa drugo nego zakašnjeli ideal-mančesterovac.

Katkad nam se također predbacuje *Kropotkin* kao *pravi* anarhist (za razliku od nas koji bismo, za promjenu, još jednom trebali biti *nepravi*), dakako s pretpostavkom da ni taj čovjek, jednako kao i Tucker, ne želi ni čuti o komunizmu, navodnoj suprotnosti anarhizma. S obzirom na to čini nam se da je ovdje riječ više o neznanju nego o zlobi, ali time situacija za naše protivnike nije ništa bolja. Jer onaj tko je takav neznalica da nije upoznat sa stremljenjima čovjeka poput Kropotkina, a vodi važnu riječ u borbi između anarhista i drugih socijalista, taj se pokazuje kao bezobrazno glupa osoba koju valja školovati i to što prije.

Kropotkin, naime, nije samo jednostavno komunist, nego upravo najsveobuhvatniji komunist koji je ikada postojao. Njemu također treba pripisati to što su se u raznim zemljama — Francuskoj, Italiji, Španjolskoj i Belgiji — anarhisti u svakoj prilici razmetali svojim komunističkim stajalištima. Jer njemu je komunizam glavna stvar, a da on, jednako kao i mi, u anarhizmu vidi samo nužnu dopunu komunističkog shvaćanja društva posve je razvidno iz činjenice da je već prije nekoliko godina na kongresu anarhista federacije Jure, koji je zasjedao u St. Imieru, predložio da se žrtvuju postojećim predrasudama utoliko što se više neće nazivati anarhistima nego *slobodarskim komunistima*. Prijedlog je propao, ali je ipak nedvojbeno ostao kao dokaz da je Kropotkin prije svega komunist. Da, netom spomenuti kongres potaknuo je sve anarhiste koji su nastojali biti na visini svoga vremena i u krugu revolucionarnog proletarijata da se nazovu *komunističkim* anarhistima, a na Kropotkina — koji je daleko od toga da bi bio u opoziciji prema komunističkim anarhistima koji, dakako, ne bi trebali biti *anarhisti nego socijalisti* — treba gledati kao na njihova oca.

Tako je, dakle, stav što ga naši protivnici unutar radničkoga pokreta zauzimaju protiv nas doslovno neosnovan, dijelom počiva na izravnim lažima, dijelom na neznanju, a u svakom je slučaju na dulji rok neodrživ.

Naša bi neprijateljska braća trebala jednom ozbiljno razmotriti sva ova pitanja; a kad, što dakako ne može izostati, nakon mirnog ali podrobnog razmatranja stvarnog stanja dokuče da mi u svim tim odnosima imamo pravo, tada ih nikakav lažni osjećaj srama ne bi smio ponukati da se u susretu s boljim znanjem čvrsto priklone onom zastarjelom. Trebali bi, štoviše, biti spremni da, sjedinjeni s nama, svježi i bodri krenu u rat protiv crkve, države i burze, onoga svetog trojedinstva koje mora biti svrgnuto s trona da bi se prokrčio put slobodi, jednakosti i bratstvu.

Najveći kamen spoticanja anarhističke doktrine tvori kod neanarhističkih socijalista *slobodni ugovor*. Jer anarhisti misle da će u slobodnom društvu ljudi svoje međusobne odnose uređivati na temelju nenametnutih sporazuma, a njihovi protivnici u tome nalaze razlog za podsmijeh. Potonji se time samo postavljaju na stajalište socijalnog nasilništva i stoga su maksimalno udaljeni od bilo kojeg slobodarskog sustava. Najviše što oni mogu tvrditi jest da njihov sustav prinude i stege sve ravnomjerno opterećuje i time nikome ne bi smio posebno teško pasti; to je, međutim, besmislena frazeologija, jer se opća prinuda koja počiva na uzajamnosti ukida i stoga je ništavna. Ako naši prijatelji puni razumijevanja uistinu imaju nešto takvo u vidu, tada oni teže, baš kao i mi, besprinudnosti i moraju s nama napokon u *slobodnom ugovoru* kao društvenom regulatoru pronaći oslonac. Ako ne, tad nad njima ostaje visiti prigovor da se oni, više nego itko drugi, trude postojećem sustavu političkog vladanja i socijalnog nadzora, jednom preko drugoga, dati blaži oblik.

Uostalom, ne treba se uopće premještati u područje nekog još nepoznatog svijeta — niti na Mars, niti u neku drugu Utopiju — da bi se shvatilo kako djeluju slobodni ugovori.

Tu je, primjerice, svjetski poštanski savez. Pojedine poštanske organizacije pristupaju mu prema potpuno slobodnoj procjeni i mogu također ponovo odstupiti. Ti saveznici međusobno dogovaraju koje će službe tko obavljati, da bi postigli najpraktičniji i najjeftiniji poštanski promet. Ne postoji nikakva međunarodna pravna instanca kod koje bi se neki prekršitelj ugovora mogao utužiti ili prisiliti da ispuni dužnost. Tu se *slobodni ugovor* ipak održava — jednostavno zato jer bi svako kršenje ugovora bilo povezano sa samoštetom i stoga jer interes svake od stranaka koje sklapaju dogovor iziskuje da se dogovor ne prekrši. Iskrсну li ipak nepravilnosti ili druge nepredviđene prilike, tada se održavaju konferencije i slobodno se utvrđuju potrebna poboljšanja.

Ta institucija, koja je već prikladna da pruži uzor za buduća slobodna grupiranja ljudi radi najrazličitijih životnih svrha, nije međutim u tom odnosu izolirana. Među ljudima koji su obdareni s vrlo malo duha zajednice stvaraju se trustovi ili pulovi; ti su oblici udruživanja u gotovo svim zemljama čak protuzakoniti, pa se pojedini udruženici u slučaju neispunjavanja preuzetih obveza ne mogu pravno na to prisiliti. Sve što se događa u kontekstu sklopljenog ugovora, zbiva se samo kao rezultat s tim povezanog probitka.

Postoje uopće stotine stvari koje se već danas pokreću i provode na temelju slobodnog ugovora iza kojeg ne stoje nikakvi zakoni i nikakve vlade koje bi mogle iznuditi njegovo poštivanje. Pjevačka, gimnastička, streljačka, obrazovna i politička društva, partijske organizacije, udruženja za promicanje umjetnosti i znanosti te slične udruge, postoje posvuda, a lokalni savezi te vrste često sklapaju međusobne slobodne ugovore prema kojima stotine, tisuće takvih korporacija nacionalno ili čak međunarodno zajednički djeluje radi postignuća zajedničkih ciljeva. Nigdje pak sebi ne pribavlja značenje neka druga doli čisto moralna prinuda da bi se provelo pridržavanje navedenih ugovora. I činilo bi se apsurdnim kada bi netko tvrdio da čitava ta mašinerija ne bi mogla

djelovati bez uplitanja neke više vlasti, državnog ili drugog zakonskog autoriteta. Naprotiv, odvijek se i posvuda pokazivalo da je svako miješanje u ta pitanja, koje je poduzimala državna vlast posredstvom svog zakonodavstva i izvršne vlasti, zapravo samo smetalo i stvaralo probleme; a svugdje gdje se takvo što događalo, poticale su se time pogođene organizacije na vrlo energično odbacivanje državnog nadzora.

Pa ako se to pokazuje već u današnjem društvu, u svijetu punom egoista, koliko li će onda biti lakše uređivati organizaciju svih zamislivih ljudskih svrha na temelju slobodnih sporazuma u društvu za kakvim težimo, društvu koje je zasnovano na zajednici dobara i u kojem sloga izostaju sva ona bijedna svojstva najuže povezana s institucijom privatnog vlasništva. U društvu slobodnih i jednakih ne može biti ničeg drugog osim slobodnog ugovora; jer prinudno bi se zajedničko djelovanje ogriješilo upravo o temeljne pojmove slobode i jednakosti.

Kratkovidni ljudi katkad prigovaraju da u privrednom odnosu i danas vlada određena sloboda jer se državna vlast ne miješa u poslovno ponašanje proizvođača, ali ipak bi se moglo primijetiti do kakvih je strašnih odnosa dovela ta nepravilnost. Mi proučavamo argumente naših protivnika i nastojimo ih poučiti boljim modelima. Ako je naime slobodno vladanje na području ekonomije unutar današnjeg društva dovelo do toga da stojimo pred socijalnim pitanjem koje kategorički traži svoje rješenje, to s dopuštenjem da se u privredi čini što se hoće nema nikakve veze, nego je vezano isključivo uz institut privatnog vlasništva iza kojeg stoji država kao zaštitnik i pokrovitelj. Privatno je vlasništvo rezultiralo time da su siromasi postali robovima bogataša, da su prvi od strane potonjih bili podvrgavani sve žešćem izrabljivanju i da su stoga narodne mase sve rjeđe dolazile u položaj da troše ono što su proizvele. Kad državna vlast ne bi činila sve da održi taj odnos — narod to zasigurno ne bi dugo podnosio. Jer u navedenom slučaju imamo posla s tek prividnom ekonomskom slobodom, dok je državno uplitanje posve bjelodano. Da, država nije ništa drugo nego organizirana vlast vlasnika koja je upravljena samo na to da one koji nemaju ništa drži u podčinjenju položaju. Iz tog su razloga narodne mase lišene posjeda prisiljene razoriti državni aparat ako žele ukinuti institut privatnog vlasništva i na njegovo mjesto postaviti zajednicu dobara.

Sadašnjost poznaje samo ljude s različitim interesima, dok budućnost prema kojoj mi plovimo, naprotiv, poznaje samo ljude s podjednakim interesima. Gdje takvi vladaju, solidarnost prestaje biti socijalna vrlina i podrazumijeva se sama po sebi. Kakav još razlog postoji da se ciljeve čovječanstva nastoji iznuditi sustavom podređivanja i naređivanja — dakle neslobodom s jedne, a prekomjernim uzdizanjem i povlasticama s druge strane — umjesto da se sve te stvari prepuste slobodnom dogovaranju potaknutom nužnošću, korisnošću i općim dobrom koje u takvim uvjetima istovremeno znači i dobro svakog pojedinca. Samo onaj tko gleda u budućnost, a pri tome se ne može u potpunosti odijeliti od postojećega stanja — pa zbog toga ljudima budućnosti pripisuje sve one loše osobine koje bi ih pod utjecajem trenutno postojećih odnosa nužno morale dosegnuti — može doći do pretpostavke da ni komunističko društvo ne može bez zakonodavstva, vladalaštva, odnosno državnosti i prinudnosti.

Ima li se u cijelosti pred očima da u komunističkom društvu svakoga dopada samo neznatno radno opterećenje, jer se nitko sposoban za rad ne bi izložio prijekoru javnoga mnijenja — jedine zamislive moralne sile koja se može suprotstaviti mogućoj zloći — zbog tvrdokorne uskrate ispunjenja opće radne dužnosti, da, dakle svakome na raspolaganju stoji mnogo vremena i prilika za proširenje vlastitoga znanja i za oplemenjivanje svog karaktera, onda je moguće jasno pojmiti da će komunisti budućnosti biti dovoljno pametni da u svakom specifičnom slučaju dokuče što

valja činiti, a što izbjegavati, a da ih nekakav državni svjetski mudrac na uzici zakona ne teše kroz život od kolijevke do groba.

Ako netko još uvijek nije na čistu o čitavoj biti dosadašnjeg zakonodavstva, taj bi ipak trebao imati u vidu apsolutno neospornu činjenicu da je svaka generacija zakonodavce prethodne generacije smatrala barem ludima, ako ne i gorima. Povijest zakonodavstva moguće je s punim pravom označiti kao povijest najstrašnijeg bezumlja. Ili možda ne smatramo bezumljem zakone protiv vještica i krivovjerja, zakone protiv svih zamislivih stvari koje su se u svoje vrijeme kažnjavale usavršenim grozotama, a danas se smatraju nekažnjivima? Zar nije bila ludost stavljati ljude na kušnju vatrom, vodom i sličnim ili ih podvrgnuli mučenju kako bi se iznašla njihova krivnja ili nevinost? No dobro! Jedan kasniji naraštaj neće zakone naših dana — s njihovim vješalima, krvničkim sjekirama, tamnicama i okovima — smatrati ništa manje besmislenima nego što mi takvima vidimo zakone prošlih stoljeća. Tko objektivno, odnosno bez predrasuda i praznovjerja, pristupa biti svakog pravnog sustava, taj s povjesničarem kulture Buckleom dolazi do zaključka *da su najbolji zakoni bili i bit će oni pomoću kojih se dokidaju raniji zakoni.*

Zar bismo trebali sebi još dugo razbijati glave zakonodavstvom budućnosti? Dobar dio naivnosti pripada tome da se takvo što od nas i očekuje.

Ono što ostaje predmetom rasprava između nas i naših protivnika jest pitanje trebaju li razne organizacije (koje treba osnovati na temelju slobodnih ugovora) u društvu budućnosti biti centralističke ili federalističke prirode. Mi smatramo da će biti i da moraju biti federalističke — i to ne zato jer se brinemo *o nesnesenim jajima*, nego jer nas je iskustvo poučilo da centralizam u svim okolnostima mora, prije ili kasnije, završiti u čudovišnom gomilanju neograničene vlasti u malo ruku — a time i u zlorabi moći — dakle, u gospodstvu s jedne i neslobodi s druge strane. Osim toga, ne vidimo zašto bi i po čemu centralizacija ekonomske organizacije ili čak čitavog ljudskog društva po sebi trebala biti potrebna ili pogodna.

Ako pretpostavimo ili se čak ponadamo će se socijalno pitanje u komunističkome smislu riješiti ne samo u pojedinim zemljama nego i u čitavom svijetu, onda svaka pomisao na centralizam sama od sebe postaje najčišćom monstruožnošću. Zamislite jednu centralnu komisiju pekara koja zasjeda u Washingtonu i strukovnim drugovima u Pekingu ili Melbourneu propisuje u kojem obliku ili količini treba peći žemlje! — Ta slika, primijenjena nadalje na najraznovrsnije struke, pruža — što ni jedan čovjek neće moći osporiti — najljepši primjer *kineštine* koju je ikada smislio neki mandarin. A budući da ljudi budućnosti najvjerojatnije neće biti budalaši, vjerojatno im takva besmislica neće pasti na pamet. Oni će jednostavno svoje raznovrsne odnose uređivati onako kako to budu iziskivale potrebe i nužnost da ih se zadovolji. *Praksa i iskustvo reguliraju sve te odnose same od sebe.*

Takav pak odnos nazivamo sustavom bezvlašća ili anarhijom.

Zato, neprijateljska braćo: odbacite sve predrasude i svu vjeru u dogme! Proučavajte anarhistička načela i pomognite im da se ozbilje. Živjela socijalna revolucija!

Razmatranja poduzeta po pitanju komunističkog anarhizma nipošto ne bi trebala proširiti jaz koji zjapi između njega i više desno usmjerenih radničkih partija — kao što bi to mogli pretpostaviti pojedinci prožeti predrasadama — nego su ona, naprotiv, proizašla iz namjere da se ta pukotina premosti na tlu socijalne revolucije. Da bi se to postiglo, nužno je što skorije sve uobičajene zablude, koje su dosad kružile o anarhizmu i komunizmu, podvrgnuti odgovarajućoj kritici i nadomjestiti ih jasnim i objektivnim definicijama obaju pojmova.

Komunizam se obično zamišljalo kao sustav u kojem pojedinci potpuno nestaju u ukupnosti i stoga ne vode nikakav zasebni život — ta je misao bila vrlo prikladna ne samo za formalno strašenje originalnih karaktera, nego i za tjeranje straha u kosti posve običnim malograđanima koji nisu imali za izgubiti nikakvu posebnost. Anarhizmu se, obrnuto, podvaljivalo da bi on ljude izolirao, odnosno *razriješio* čitavo ljudsko društvo. Naša su, međutim, razmatranja nagovijestila da sustav zajednice dobara nipošto ne unižava pojedine ljude na status pukog privjeska materijalnog svijeta, nego je, štoviše, prikladan za savršeno slobodan razvoj svake individualnosti i potvrdu njena značenja. Isto smo tako jasno razložili da anarhija (bezvlašće) nipošto ne isključuje zajednički rad više ili svih ljudi — ovisno o tome što se pokaže poželjnim — na ostvarivanju zajedničkih ciljeva.

Sporna pitanja koja postoje između socijaldemokratskih i anarhističkih komunista sveli smo na njihovu istinsku vrijednost time što smo pokazali da razlike velikim dijelom počivaju na spekulacijama o budućnosti koje spadaju u područje filozofije... A da bismo pokazali kako ta sfera među misaonim socijalistima — socijaldemokratima kao i anarhistima — pruža malo povoda za veće raspre, raščlanili smo pogrešne pretpostavke koje su i prouzročile razmirice koje već godinama unakažuju upravo onaj dio radničkoga pokreta koji obuhvaća najnaprednije, najinteligentnije i najenergičnije proletere.

Onima koji su se pod utjecajem građansko-liberalnih tradicija još uvijek — pa i po pitanju komunističkog društva — čvrsto držali državne ideje, dokazali smo da komunizam za provedbu i održanje svoga slobodarskog i jednakosnog temeljnog načela ne samo da ne treba nikakvu državnu vlast nego da ona komunizmu može samo smetati i sputavati ga. Da, mi smo izložili da *država* (*narodna država, država budućnosti i slično*), o kojoj se još uvijek često govori u komunističkim krugovima socijaldemokratskoga kova, zapravo uopće nije nikakva država i s F. Engelsom došli smo do zaključka da će država u budućnosti, skupa s kolovratom i helebardom, morati biti prognana u antikvarijat. Poslije našeg izlaganja najviše je ostalo otvorenim pitanje hoće li ljudi budućnosti organizacijama, koje će trebati osnovati radi postizanja svojih raznih životnih ciljeva, dati centralistički ili federalistički okvir. S tim u vezi vjerujemo da smo dokazali da je za ideju centralizacije također kriva samo urođena sklonost prema onom zastarjelom, dok predrasuda lišeno razmatranje dosad najuobičajenijeg centralizma prikazuje taj model u svoj njegovoj nesposobnosti da ostvari ciljeve jednog slobodnog društva i time federalističkom sustavu daje pečat poželjnosti.

Nakon tih zaključaka postaje jasno da neki konačni načelni sporazum između socijaldemokratskih i anarhističkih komunista zapravo uopće nije nemoguć. Naš stav prema prvima ne može stoga biti neprijateljski — nikada nije ni bio — iako se mogao steći dojam da se dosad radilo o izričito oprečnim konceptima. Ovo potonje, sažaljenja vrijedno poimanje stvari valja bitno zahvaliti okolnosti da se na raspre koje su se razvijale između različitih osoba unutar naprednog radničkog pokreta — raspre koje je u javnom životu teško izbjeći — gledalo kao na suviše partijsku stvar i u skladu s tim djelovalo se u masi. Taj je nezgodni odnos bio još više zaoštren time što su se unutar komunističkih partija, kao u svakom partijskom životu, uspjeli ugnijezditi kojekakvi demagozi koji su postali formalnim uništavačima čitavog pokreta i protiv kojih su se uslijed toga razboriti pojedinci morali najodlučnije boriti. Mase tu borbu nažalost nisu odmah uspjele razumjeti i podržati. Djelomice krivi stav potonjih stvorio je neizrecivo mnogo problema, pa je još i danas ta bijedna rasprava ponegdje u punom jeku. No, vratimo se ključnom pitanju — s načelnim spornim točkama različitih odlika komunizma sve te stvari zapravo imaju malo ili čak uopće nemaju veze.

Čini se da stvari puno više zapinju po pitanju taktike za koju razne komunističke partije vjeruju da je moraju primjenjivati kako bi dospjele do cilja. Tu se govori o miru i zakonu na jednoj te o revoluciji na drugoj strani — ovdje o glasačkoj kutiji kao spasonosnom sredstvu, a tamo o propagandi djelom; zbog tih metoda borbe stalno traje žestok obračun među neprijateljskom braćom.

S obzirom na to, pokazali smo da je spor, *revolucija ili ne*, zapravo uistinu djetinjast stoga što ne samo logika povijesti nego još više držanje vladajuće klase spram svih stremljenja radnika potpuno isključuje neko miroljubivo rješenje socijalnog pitanja. Čitav spor koji se oko toga vodi stoga je oportunističke naravi: a budući da se buržoazija nikakvim predodžbama i blagim frazama nipošto ne da prevariti o prirodi proleterskog klasnog pokreta, čitava je politika oportunizma unutar radničkog pokreta postala brukom. Ta će se politika prije ili kasnije morati predati, a ono što preostaje — samo se po sebi razumije — jest revolucionarna taktika.

Kada je riječ o glasačkom kutijaštvu, ono se u osnovi može shvatiti samo kao agitatorski eksperiment koji se nije obistinio. Taj je eksperiment mase odveo na stranputicu sporednosti i površnosti te je mnoge dobre snage doveo u svakovrsna iskušenja kojima se nisu uvijek bile u stanju oduprijeti. Poneki se dobar revolucionar svojim sudjelovanjem u parlamentarizmu i svojim doticajem s parlamentarcima potpuno iskvario. Mi smo stoga anarhisti zato da se ljudi ne bave izbornim kretanjima, nego da vazda i stalno čine čisto načelnu propagandu i pri tome idu pravim putem.

Tako s jedne strane gajimo uvjerenje da se jednim revolucionarnim činom katkad može učiniti više propagande nego stotinama agitacijskih govora i tisućama brošura ili tiskovina, ipak još dugo nećemo misliti da će bilo koji nasilni čin, počinjen nad bilo kojim predstavnikom ili zaštitnikom vladajuće klase, imati takvo djelovanje. Mi se štoviše nikada ne umaramo objašnjavajući da samo pravi čin na pravome mjestu i u odgovarajuće vrijeme može imati takav učinak; i nipošto nam ne pada na pamet da bez promišljanja odobrimo sljedeću najveću ludoriju, pa i kad je počinjena u dobroj namjeri od strane revolucionarno raspoloženih ljudi.

Uostalom, propaganda za nas nipošto nije postala isključivim drvenim konjem kojeg stalno jašimo i zbog kojeg zaboravljamo svaku drugu propagandu. Mi djelujemo riječju i spisima, ovisno o tome gdje i koliko smo to u mogućnosti, iako se s jedne strane ne predajemo zabludi da je nužno prosvjetliti čitav proletarijat prije nego što bude pozvan da vodi bitke socijalne revolucije, s druge strane ni najmanje ne propuštamo uvidjeti da se barem po pitanju usmene i tiskane agitacije mora učiniti sve što je moguće. Jednako svojim socijaldemokratskim partijskim rođacima bavimo se, dakle, prosvjećivanjem onoliko dobro koliko je to moguće, iako pri tome ne prešućujemo da je nužno dodati najjači mogući ton i primjesu soli pobune te izbjeći razvodnjavanje i uspavljivanje ako se hoće ostvariti željeni uspjeh. Ako su naša polubraća u tom odnosu skrivala svakojaka *znanstvena* vrludanja i uspavljivanja, postignuti će ih neuspjeh smjesta potaknuti na ispravan takt kakav se oduvijek udara u svim socijalističkim, odnosno komunističkim pokretima.

Imajući sve to na umu. Čini nam se zamislivim i mogućim — doduše ne potpuno stapanje, ali ipak neko zbližavanje socijaldemokratskih i anarhističkih komunista. Takvo što moralo bi u borbi protiv zajedničkog neprijatelja uroditi bogatim plodom. Postoji li obostrana dobra volja za takav sporazum, on će zasigurno vrlo skoro biti postignut. Dok se god od jedne, kao i od druge strane, zahtijeva formalno pristupanje partiji i tome pripadajući *potpis programa*, u lom se pravcu ne može ništa postići. Ne postoji nikakva nužnost za takvo jahanje na dogmama i ono, štoviše, mora prije svega prestati, ako u nagoviještenom smjeru leži boljitak.

Razaranje postojeće vlasti svim sredstvima, dakle energičnim, revolucionarnim i međunarodnim djelovanjem. Osnivanje slobodnoga društva koje počiva na bratskoj organizaciji proizvodnje.

Tako ili slično trebala bi glasiti krilatica pod kojom se zajednički bore socijaldemokrati i anarhisti. Za sve ostalo pobrinut će se oni koji će kao pobjedonosni revolucionari moći prijeći na izgradnju slobodnoga društva.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Johann Most
Komunistički anarhizam
1889.

Naslov originala: Johann Most: *Komunistischer Anarchismus*. Preveo Dubravko Grbešić.

anarhisticka-biblioteka.net